

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

ATZINUMS

Pārbaudes lietā Nr.2019-45-17AC

Rīgā

2019. gada 6.decembrī

Nr.6-6/37

Latvijas Republikas Saeimai

e-pasts: saeima@saeima.lv

Zināšanai:

Labklājības ministrijai

e-pasts: lm@lm.gov.lv

Par iespējamu likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītā daļas neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam

Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) ir saņēmis iesniegumu, kurā iesniedzējs norāda uz iespējamu taisnīguma principa un tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu izdienas pensijas un apdrošināšanas atlīdzības par darbspēju zaudējumu (turpmāk – atlīdzība) izmaksā. Iesniedzējs uzskata, ka likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītā daļa nepamatoti ierobežo personas tiesības saņemt sociālo nodrošinājumu lielākajā apmērā. Personai piešķirtā atlīdzība, kura apmēra ziņā ir lielāka nekā izdienas pensija, tiek samazināta par piešķirto izdienas pensijas apmēru. Tā kā no izdienas pensijas tiek ieturēts iedzīvotāju ienākuma nodoklis, tad persona faktiski nesaņem apmēra ziņā lielāko pakalpojumu. Tas tiek samazināts par summu, kas tiek ieturēta kā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Tiesībsarga likuma 24.panta pirmā un otrā daļa noteic, ka, izskatījis personas iesniegumu vai arī pēc savas iniciatīvas tiesībsargs lemj par pārbaudes lietas ierosināšanu. Tiesībsargs ierosina pārbaudes lietu, ja tas atbilst tiesībsarga funkcijām un uzdevumiem un personas norādīto jautājumu ir iespējams risināt.

Ievērojot minēto, tiesībsargs ierosina pārbaudes lietu par taisnīguma principa un tiesiskās vienlīdzības principa ievērošanu atlīdzības par darbspēju zaudējumu izmaksā un sniedz šādu atzinumu.

[1] Likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 20.panta devītā daļa noteic, ka personai, kurai piešķirta izdienas pensija vai vecuma pensija, atlīdzību par darbaspēju zaudējumu izmaksā šādi:

1) ja piešķirtās pensijas apmērs nesasniedz atlīdzības par darbaspēju zaudējumu apmēru, apdrošinātajai personai izmaksā starpību starp atlīdzības par darbaspēju zaudējumu apmēru un izdienas vai vecuma pensijas apmēru;

2) ja piešķirtās izdienas vai vecuma pensijas apmērs ir vienāds ar atlīdzības par darbaspēju zaudējumu apmēru vai to pārsniedz, atlīdzības par darbaspēju zaudējumu izmaksu izbeidz.

Tas nozīmē, ka gadījumā, ja atlīdzības saņēmējam piešķir izdienas vai vecuma pensiju, atlīdzības apmērs tiek pārskatīts. Ja piešķirtās pensijas apmērs ir mazāks par atlīdzības apmēru, personai izmaksā starpību starp atlīdzības apmēru un piešķirtās pensijas apmēru. Savukārt ja piešķirtās pensijas apmērs ir vienāds vai lielāks par atlīdzības apmēru, atlīdzības izmaksu pārtrauc.

Vienlaikus jāatzīmē, ka salīdzinot pensijas un atlīdzības apmērus, tiek ņemti vērā piešķirtie apmēri nevis izmaksājāmie apmēri.

Likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 20.panta septītā daļa noteic, ka atlīdzību par darbaspēju zaudējumu ar nodokļiem neapliek, ja nodokļu likumos nav noteikts citādi.

Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9.panta 1.punkta 13.apakšpunkts noteic, ka gada apliekamajā ienākumā netiek ietverta un ar nodokli netiek aplikta atlīdzība likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā par kaitējumu darbaspēju zaudējuma gadījumā, kas saistīts ar sakropļojumu vai citādu veselības bojājumu, kā arī apgādnieka zaudējuma sakarā.

Turpretim atbilstoši likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8.panta 3.punkta 10.apakšpunktā noteiktajam pensijas neatkarīgi no to izmaksas avota ir ienākums, par kuru ir jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Tādējādi secināms, ka tiesību normas paredz salīdzināt divus sociālās apdrošināšanas pakalpojumu ar atšķirīgu iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemērošanas mehānismu. Proti, no izdienas un vecuma pensijas ir ieturams iedzīvotāju ienākuma nodoklis, turpretim no atlīdzības iedzīvotāju ienākuma nodoklis netiek ieturēts.

[2] Iesniedzējs norāda, ka likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 20.panta devītajā daļā noteiktā atlīdzības izmaksas kārtība liedz viņam saņemt apmēra ziņā lielāko pakalpojumu. Minēto situāciju raksturo šāds piemērs.

Personai ir piešķirta atlīdzība 640,09 *euro* apmērā un izdienas pensija 607,99 *euro* apmērā. Tā kā atlīdzība ir apmēra ziņā lielāka nekā pensija, personai atlīdzība tiek izmaksāta 32,10 *euro* apmērā (640,09 – 607,99).

Izdienas pensija tiek izmaksāta, piemērojot iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieturējumus. Iesniedzējam, ieturot iedzīvotāju ienākuma nodokli, izdienas pensijai 607,99 *euro* tiek piemērots pensionāra neapliekamais minimums 270 *euro* mēnesī (3240 *euro* gadā) un papildu atvieglojumi kā personai ar 3.grupas invaliditāti 120 *euro* mēnesī (jeb 1440 *euro* gadā). Tādējādi no izdienas pensijas tiek ieturēts iedzīvotāju ienākuma nodoklis 43,60 *euro* apmērā (20 % no 217,99 *euro*), līdz ar to izdienas pensija tiek izmaksāta 564,39 *euro* apmērā.

Tādējādi kopējā atlīdzības un izdienas pensijas izmaksājāmā summa ir 596,49 *euro*.

Savukārt, ja personai nebūtu piešķirta izdienas pensija, personai būtu tiesības saņemt atlīdzību 640,09 *euro* apmērā. Tas nozīmē, persona zaudē ienākumus 43,60 *euro* apmērā. Līdz ar to likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 20.panta devītā daļa personai faktiski ierobežo tiesības saņemt apmēra ziņā lielāko pakalpojumu, kas tiesībsarga ieskatā, neatbilst taisnīguma principam un tiesiskās vienlīdzības principam.

[3] Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 109.pants noteic: "Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos."

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā apmērā ietilpst Satversmes 109. panta tvērumā, un šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, kalpot cilvēka cienīgas eksistences nodrošināšanai.¹

Minētā panta saturu Satversmes tiesa ir analizējusi vairākos spriedumos un norādījusi, ka sociālās tiesības ir ļoti nozīmīgas, taču vienlaikus īpašas un atšķirīgas cilvēktiesības, jo šo tiesību īstenošana ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem, t.i., tā ir tieši saistīta ar katras valsts iespējām. Tādēļ arī starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos sociālās tiesības ir formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi, atstājot dalībvalstīm plašas izvēles iespējas šo tiesību realizācijā. Turklāt valstij ir piešķirama plaša rīcības brīvība, veidojot savu sociālās drošības sistēmu.² Lēmumi šajā jomā parasti vairāk atkarīgi nevis no juridiskiem, bet politiskiem apsvērumiem, kas savukārt atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem, valsts ekonomiskās situācijas un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta.³

Tomēr šī rīcības brīvība nav absolūta. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka likumdevējam sociālo tiesību īstenošanā ir pienākums ne tikai noteikt normatīvo regulējumu tiesībām uz sociālo nodrošinājumu, bet arī ievērot vispārējos tiesību principus, kas veido personas un valsts tiesisko pamatu⁴, piemēram tiesiskās vienlīdzības princips un taisnīguma princips. Izvērtējot likumdevēja rīcību sociālo tiesību nodrošināšanas un aizsardzības jomā, jāpārbauda, vai:

- 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības;
- 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā;
- 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi.⁵

Šīs pārbaudes lietas ietvaros netiek apšaubīts, ka iesniedzējam ir nodrošinātas tiesības uz sociālo nodrošinājumu (atlīdzību par darbspēju zaudējumu un izdienas pensiju) vismaz minimālajā apmērā. Tiesībsargs ieskatā ir nepieciešams pārbaudīt, vai esošais regulējums atbilst vispārējiem tiesību principiem, piemēram, taisnīguma principam un tiesiskās vienlīdzības principam.

[3.1] Taisnīgums, vienkāršotā izpratnē, nozīmē tiesības prasīt to, kas personai pienākas⁶. Juridiskajā doktrīnā ir atzīts, ka taisnīgums tiesībās izpaužas dabisko tiesību formā, no kurām savukārt tiek atvasināti vispārējie tiesību principi. Piemēram, tiesiskā vienlīdzība izriet no vispārējā taisnīguma principa⁷. Vispārējie tiesību principi ir taisnīgumu konkretizējoši ietvari, kur likumdevējs vai tiesību piemērotājs var rast izpratni par to, kas ir vai nav taisnīgi. Tādējādi vispārējie tiesību principi risina taisnīguma relativitātes problēmu, saglabājot taisnīgumu kā tiesību normas spēkā esamības priekšnoteikumu, bet ierobežojot patvaļīgu taisnīguma interpretāciju⁸.

Tā kā taisnīguma izpratne laika gaitā mainās, tāpat kā mainās arī regulējamās dzīves situācijas, dabiskās tiesības un vispārējie tiesību principi ir pakļauti nepārtrauktām izmaiņām. Likumdevēja uzdevums ir sekot līdzi šīm izmaiņām un atspoguļot tās likumdošanas procesā. Tādējādi dabisko tiesību doktrīna atrisina vienu no pozitīvo tiesību doktrīnas trūkumiem – likuma statiskumu. Vispārējie tiesību principi kā taisnīgumu tiesībās konkretizējoši ietvari pasargā no

¹ Satversmes tiesas 2013.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.2012-12-01. Latvijas Vēstnesis, 33, 15.02.2013.

² Satversmes tiesas 2011.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.2010-20-0106. Latvijas Vēstnesis, 29, 22.02.2011.

³ Satversmes tiesas 2006.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.2006-04-01. Latvijas Vēstnesis, 183, 15.11.2006.

⁴ Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.2006-10-13. Latvijas Vēstnesis, 201, 19.12.2006.

⁵ Satversmes tiesas 2007.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2007-13-03. Latvijas Vēstnesis, 207, 28.12.2007.

⁶ Šī tēze izriet no Senās Romas civillikuma (*Corpus iuris civilis*) pirmā teikuma, kas noteica, ka taisnīgums ir nemainīga un ilgstošā griba dot katram to, kas viņam pienākas. Sk. Japiņa G. Tiesību normas likumības un tiesiskuma pārbaude. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003, 52.lpp.

⁷ Levits E., Par tiesiskās vienlīdzības principu, Latvijas Vēstnesis, 68, 08.05.2003.

⁸ Japiņa G., Tiesību normas likumības un tiesiskuma pārbaude. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003, 44.-56.lpp.; Pētersons M., Vispārējie tiesību principi un Satversmes tiesas kompetence, Jurista Vārds, Nr.18, 03.05.2011.

likumdevēja iespējamās nerēķināšanās ar sabiedrības mazākuma dabiskajām tiesībām. Šajā sakarā vispārējie tiesību principi ir jāuzlūko kā indivīda tiesības pret valsti (cilvēktiesības)⁹.

Taisnīgums ir pozitīvo tiesību virsmērķis un to spēkā esamības priekšnoteikums. Taisnīgums nosaka vispārējo tiesību principu ievērošanas nepieciešamība tiesībās, kas savukārt ir piemērojami konstitucionālajā kontrolē, izvērtējot normatīvā tiesību akta tiesiskumu¹⁰. Šī atziņa tiesību uz sociālo nodrošinājumu aspektā ir pilnā mērā attiecināma uz sociālo tiesību speciālajiem principiem.

Attiecībā uz sociālās apdrošināšanas maksājumu apmēru starptautisko cilvēktiesību dokumentu piemērošanas praksē tiek norādīts, ka ir jābūt saprātīgai attiecībai starp personas atalgojumu, veiktajām iemaksām un sociālās apdrošināšanas pensiju vai pabalstu¹¹. Šāds princips ir likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.pantā, kas paredz, ka atlīdzība tiek noteikta atbilstoši apdrošinātās personas darbaspēju zaudējumam un mēneša vidējai apdrošināšanas iemaksu algai.¹² Atlīdzības apmērs pārrēķināms, ja mainās personas darbaspēju zaudējuma novērtējums vai tiek piešķirta vecuma pensija¹³.

No sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums izveidot ilgtspējīgu un sabalansētu politiku sabiedrības labklājības nodrošināšanai.¹⁴ Tiesības uz sociālo nodrošinājumu paredz valsts pienākumu radīt efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālā nodrošinājuma sistēmu. Sociālās nodrošinājuma sistēmas esība nozīmē to, ka šai sistēmai jāpastāv un turklāt jābūt ilgtspējīgai, lai nodrošinātu to, ka tiesības uz sociālo nodrošinājumu varēs īstenot gan pašreizējās, gan arī nākamās paaudzes.¹⁵

Likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītā daļa tika pieņemta ar mērķi nodrošināt sociālās apdrošināšanas ilgtspēju, novēršot nepamatotu vairāku sociālās nodrošināšanas pakalpojumu piešķiršanu vienu un to pašu vajadzību apmierināšanai.¹⁶ Tādējādi personai vairāku sociālo risku gadījumā tiek nodrošinātas tiesības saņemt vienu, apmēra ziņā lielāko pakalpojumu. Proti, taisnīgums prasa, lai iestādoties vairākiem sociālajiem riskiem, personas ienākumi nesamazinātos.

Taču, kā liecina iepriekš norādītais, personai, kurai tiek piešķirta izdienas pensija, kopējā atlīdzības un izdienas pensijas izmaksājamā summa ir mazāka, salīdzinājumā ar to, ko persona saņem līdz izdienas piešķiršanai. Tādējādi tiesībsarga ieskatā likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītā daļa neatbilst no Satversmes 1.pantā izrietošā taisnīguma principam.

[3.2] Satversmes 91.pants noteic: “*Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.*” Vienlīdzības princips citastarp liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos. Tomēr vienlīdzība Satversmes 91.panta izpratnē nenozīmē nivelēšanu. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām,

⁹ Pētersons M., Vispārējie tiesību principi un Satversmes tiesas kompetence, Jurista Vārds, Nr.18, 03.05.2011.

¹⁰ Pētersons M., Vispārējie tiesību principi un Satversmes tiesas kompetence, Jurista Vārds, Nr.18, 03.05.2011.

¹¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011., 565.lp.; Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment Nr.19. The right to social security (art 9). Para. 22.

¹² Likums “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”, 20.pants. <https://likumi.lv/ta/id/37968#p20>

¹³ Ministru kabineta 1999.gada 16.februāra noteikumi Nr.50 “Obligātās sociālās apdrošināšanas pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām apdrošināšanas atlīdzības piešķiršanas un aprēķināšanas kārtība”, 18.punkts. <https://likumi.lv/ta/id/21903#p18>

¹⁴ Satversmes tiesas 2010.gada 15.marta spriedums Nr.2009-44-01. Latvijas Vēstnesis, 43 (4235), 17.03.2010.

¹⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 218.lpp.

¹⁶ Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.2010-01-01. Latvijas Vēstnesis, 12.10.2010., 161.

kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats.¹⁷

Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai arī ja nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem.¹⁸

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91.panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi;
- 3) vai atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.¹⁹

Vienlīdzības princips vispirms prasa salīdzināt divas situācijas: to situāciju, kuru pārbauda, ar kādu citu jau pastāvošu situāciju. Salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopēji elementi ar pārbaudāmo situāciju.²⁰ Kopējiem elementiem ir jābūt tādiem, kas pēc iespējas intensīvāk raksturo abas situācijas.²¹

Satversmes tiesa, vērtējot likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 20.panta devītās daļas atbilstību Satversmei, tostarp Satversmes 91.pantā iekļautajam tiesiskās vienlīdzības principam, ir atzinusi, ka visas personas, kuras cietušas nelaimes gadījumā darbā vai saslimušas ar arodslimību, atrodas tiesiski salīdzināmos apstākļos tiktāl, ciktāl tām ir nepieciešams sociālais nodrošinājums ar nelaimes gadījumu vai arodslimību saistīto vajadzību apmierināšanai.²²

Tādējādi tiesībsarga ieskatā, vienlīdzīgā situācijā atrodas visas personas, kurām, pamatojoties uz tām noteikto darbaspēju zaudējumu, ir piešķirta atlīdzība.

Ja salīdzināmās grupas ir atrastas, pēc tam jākonstatē, vai attieksme abās situācijās ir atšķirīga.²³

Tiesībsarga ieskatā, likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 20.panta devītā daļa paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos salīdzināmos apstākļos. Proti, atlīdzības saņēmēji, kuriem ir piešķirta izdienas vai vecuma pensija, kopējais izmaksājama pakalpojumu apmērs tiek samazināts par summu, kas tiek ieturēta kā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Proti, ja personai ir piešķirta atlīdzība 640,09 *euro* apmērā, tad persona arī šo summu saņem, jo atlīdzība ar nodokļiem netiek aplikta. Savukārt, ja personai ir piešķirta atlīdzība 640,09 *euro* un izdienas pensija 607,99 *euro*, tad, summējot abus pakalpojumus kopā, persona saņem 596,39 *euro*, jo no izdienas pensijas tiek ieturēts ienākuma nodoklis.

Secinot, ka attieksme pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir atšķirīga, ir jāizvērtē, vai šāda atšķirīga attieksme ir attaisnojama, proti, vai tā ir noteikta ar leģitīmu mērķi un vai tā atbilst samērīguma principam. Ja apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa, nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību samērīguma principam.²⁴

¹⁷ Satversmes tiesas 2001.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr.2000-07-0409. Latvijas Vēstnesis, 54,04.04.2001.

¹⁸ Satversmes tiesas 2002.gada 23.decembra spriedums lietā Nr.2002-15-01. Latvijas Vēstnesis, 188, 23.12.2002.

¹⁹ Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.2010-01-01. Latvijas Vēstnesis, 161, 12.10.2010.

²⁰ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011., 94.lpp.

²¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 95.lpp.

²² Satversmes tiesas 2010.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.2010-17-01. Latvijas Vēstnesis, 173, 02.11.2010.

²³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 95.lpp.

²⁴ Satversmes tiesas 2019.gada 16.maija spriedums lietā Nr.2018-21-01. Latvijas Vēstnesis, 99, 20.05.2019.

Atšķirīgai attieksmei ir jābūt saistītai ar leģitīmu mērķu sasniegšanu. Leģitīmam jābūt gan visa tiesiskā noregulējuma (likuma) mērķim pašam par sevi (eksternais mērķis), gan līdzeklim tā sasniegšanai – atšķirīgajai attieksmei (internais mērķis).²⁵

Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2010-17-01 norādīts, ka ar 2009.gada Grozījumiem²⁶ veiktās izmaiņas apstrīdētajos tiesiskajos regulējumos ieviestas divu savstarpēji saistītu mērķu labad. Pirmkārt, tās vērstas uz attiecīgo sociālā nodrošinājuma jomu optimizēšanu, īstenojot taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principu darbnespējas atlīdzības izmaksāšanā. Satversmes tiesa atzina, ka leģitīmam mērķim – sabiedrības labklājības un citu personu tiesību nodrošināšana – atbilst regulējums, kas novērš nepamatotu vairāku sociālās nodrošināšanas pakalpojumu piešķiršanu vienu un to pašu vajadzību apmierināšanai.²⁷

Atšķirīgā attieksme ir noteikta ar likumu un ir saistīta ar objektīvu kritēriju – cita sociālā nodrošinājuma esamību, kura mērķis ir personas negūto darba ienākumu kompensācija. Šai attieksmei ir leģitīms mērķis – nodrošināt sociālās aizsardzības sistēmas ilgtspējību un atbilstību tiesību principiem.²⁸

Tādējādi secināms, ka gan tiesību normas, gan atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis ir nodrošināt sociālās aizsardzības sistēmas ilgtspējību un atbilstību tiesību principiem, nodrošinot personai tiesības saņemt apmēra ziņā lielāko sociālo nodrošinājumu.

Satversmes tiesa lietā Nr.2010-17-01 ir atzinusi, ka minētie regulējumi sasniedz šo mērķi, jo nodrošina, ka personām vienu un to pašu darbspēju zaudējumu netiek kompensēts vairākkārt. Personai tiek saglabāta iespēja saņemt sociālo nodrošinājumu lielākajā apmērā, kāds aprēķināts katram no attiecīgajiem sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem.²⁹

Taču jāatzīmē, ka Satversmes tiesa lietas Nr.2010-17-01 ietvaros nav vērtējusi likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītās daļas atbilstību Satversmei kopsakarā ar tiesību normām par izdienas un vecuma pensiju izmaksu un normām, kas regulē iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieturēšanu. Tieši iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieturēšana rada atšķirīgu attieksmi starp personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes tiesa atsevišķos gadījumos, it sevišķi vērtējot regulējumu sociālo tiesību jomā, ir atzinusi, ka likumdevēja nolūks ietaupīt valsts budžeta līdzekļus pats par sevi ir vērsts uz citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzību, un atzinusi šādu mērķi par leģitīmu. Nepieciešamība taupīt valsts budžeta līdzekļus var attaisnot valsts atteikšanos piešķirt līdzekļus mazāk svarīgu tās funkciju veikšanai vai vispārēju taupības pasākumu ieviešanu ekonomiskās lejupslīdes apstākļos. Taču valsts budžeta līdzekļu ietaupījums nevar kalpot par leģitīmu mērķi atšķirīgai attieksmei pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos³⁰, īpaši, ja tas skar personu ar invaliditāti tiesības.

Tiesībsarga ieskatā, atšķirīgajai attieksmei, kuras rezultātā personai, kurai ir piešķirta atlīdzība un izdienas pensija, netiek nodrošinātas tiesības saņemt apmēra ziņā lielāko pakalpojumu, nav pamata. Līdz ar to atšķirīgai attieksmei, kas noteikta ar likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devīto daļu, nav leģitīma mērķa.

Turklāt, tiesībsarga ieskatā, tiesību normas leģitīmo mērķi – sociālās aizsardzības sistēmas ilgtspējību un atbilstību tiesību principiem – ir iespējams sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Piemēram, 2019.gada 21.novembrī Saeima pieņēma likumu “Grozījumi likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes

²⁵ Levits E., Par tiesiskās vienlīdzības principu, Latvijas Vēstnesis, 68, 08.05.2003.

²⁶ 2009.gada 16.jūnija likums “Grozījumi likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām””. Latvijas Vēstnesis, 100, 30.06.2009.

²⁷ Satversmes tiesas 2010.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.2010-17-01. Latvijas Vēstnesis, 173, 02.11.2010.

²⁸ Satversmes tiesas 2010.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.2010-17-01. Latvijas Vēstnesis, 173, 02.11.2010.

²⁹ Satversmes tiesas 2010.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.2010-17-01. Latvijas Vēstnesis, 173, 02.11.2010.

³⁰ Satversmes tiesas 2017.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr.2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 209, 20.10.2017.

gadījumiem darbā un arodslimībām””, kas citastarp paredz ierobežot tiesības vienlaikus saņemt invaliditātes pensiju un atlīdzību. Proti, grozījumi paredz papildināt likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 14.pantu ar astoto daļu, kas noteic, ka apdrošinātajai personai, kurai vienlaikus ir tiesības uz atlīdzību par darbaspēju zaudējumu vai atlīdzību par apgādnieka zaudējumu un invaliditātes pensiju saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām”, piešķir vienu no šiem pakalpojumiem, ņemot vērā personas izvēli. Tātad personai tiek dotas tiesības izvēlēties, kuru pakalpojumu saņemt.

Līdzīgs regulējums ir ietverts arī likuma “Par valsts pensijām” 8.pantā, proti, apdrošinātajai personai, kurai vienlaikus ir tiesības uz dažāda veida valsts pensijām, piešķirama apmēra ziņā lielākā valsts pensija.

Tādējādi secinot, ka atšķirīgai attieksmei nav leģitīma mērķa, turklāt pastāv citi, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojoši līdzekļi kā nodrošināt tiesības saņemt apmēra ziņā lielāko sociālo nodrošinājumu, tiesībsargs uzskata, ka likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītā daļa neatbilst Satversmes 91.pantā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības principam un 109.pantam.

Tiesībsarga rekomendācija

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 25.panta pirmo un trešo daļu tiesībsargs, pabeidzot pārbaudes lietu, tajā var ietvert ieteikumus konstatētā pārkāpuma novēršanai.

Ņemot vērā pārbaudes lietā Nr.2019-45-17AC konstatēto un secināto, aicinu Latvijas Republikas Saeimu ne vēlāk kā līdz 2020.gada 5.jūnijam novērst likuma “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 20.panta devītās daļas neatbilstību Satversmes 1.pantā iekļautajam taisnīguma principam, 91.pantā iekļautajam tiesiskās vienlīdzības principam un 109.pantam.

Lūdzu informēt tiesībsargu par rekomendāciju ieviešanas rezultātiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

J.Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu